

МІСІЯ ТВОРЧОСТІ

(До 70-річчя від дня народження С. В. Данченка)

Художній шлях українського режисера, академіка АМУ, народного артиста України, лауреата Національної премії України ім. Тараса Шевченка, професора Сергія Данченка, що припав, в основному, на історично несприятливу для розвитку вільного мистецтва дійсність, видається напрочуд цілісним і послідовним. Як мистецька особистість він, попри всі обставини, залишався собою і прагнув того, до чого лежала душа. Складається враження, що соціальний тягар, пов'язани з ним минулі утиски й жорсткі новітні вимоги масового попиту щасливо оминали митця. Однак були ж свого часу і тиск, і утиски, й нікуди було подітися від невблаганності задоволення попиту. А він виходив із таких колізій художньо неушкодженим.

Як сценобудівничий він безпомилково відчував рух часу і його потреби. Проте завжди керувався не настановами і закликами, а внутрішньою логією, підкоряючи творчість вирі-

шенню завдань, які ставить перед собою поза зовнішніми обставинами побутування.

Очолюючи у 1960—1990-ті рр. академічні трупи, він усвідомлено виводив український театр з кризи епігонства і самоповторів, з полону нав'язуваної йому псевдонаціональної специфіки, ширше — естетичних канонів методу соціалістичного реалізму, прищеплених йому продовж кількох попередніх десятиліть.

Та С. Данченко впевнено крокував в обшир європейської художньої культури, почувався в ній розкуто, свого навчаючись і чужого не цураючись. Й при цьому уникав зваби затишно вписатися у середньоевропейські стандарти — цієї оманливої для багатьох режисерів спокуси сьогодення.

«Пошук віалом», сповідуваний ним у заньківчан і франківців, тобто підтримка співіснування в одній сценічній площині несхожих мистецьких принципів, смаків, уподобань, дав можливість цим театрам вільно почуватися й упевнено рухатися у сучасному художньому потоці.

Для нього, як для кожної цілісної мистецької особистості, властивою була сталість питань, що хвилювали його на екзистенціальному рівні: свобода і духовність в їх конфліктоному переломленні в людській душі і суспільстві. Стабільним став і винайдений у співтворчості-співдружності з Богданом Ступкою та випробуваний у багатьох виставах принцип духовної сумблімації, коли актор діставав змогу заповітного душевисловлювання, суголосного загальним умонастроєм.

Складається враження непохитної стабільності творчого світосприйняття і малопомітності руху — внутрішнього, прихованого. А проте, рух цей був присутній, хоч і не виявлявся у шокуючих контрастах сценічних побудов. Просто С. Данченко важко вкладається у прокрустове ложе звичних театрознавчих визначень режисерського методу. Тож не варто зводити творчість цього видатного режисера до якоїсь єдиної, універсальної формули — чи то «епічне коментування», чи то «стереоскопічність мислення». Тож, не вкладається вона повністю в них, хіба що ці влучні театрознавчі спостереження деякою мірою відбивають сутність режисерського методу.

Мистецтво С. Данченка, за очевидної наявності в ньому домінуючих рис, зазнавало-таки певних змін. Змінювались, певне, не його художні принципи, а лише мистецькі прийоми. Він і самий зізнавався в цьому:

— Скажімо, у 60-ті я любив працювати на напівтонах, а нині схильний використовувати надширокий діапазон засобів виразності. Мені припали до смаку контрасти. Повторюю, що жанр сьогодення — це трагіфарс.

Загалом, у мистецтві для С. Данченка більше важив зміст, аніж мета. Звідси й непередбачуваність мистецького імпульсу, неоднозначність мотиваційних посилянь і... несподіваність художніх результатів. Тож не станемо напружуватись у створенні пам'ятника митцеві — зупинимось на відтворенні живого творчого процесу, творчості в русі. Нас не повинно дивувати, що творча біографія С. Данченка аж ніяк не нагадує мережу тріумфів. Тут важить не сума чеснот і недоліків, а передусім лінія пошуків глибинних зв'язків мистецтва з життям, митця — з історією.

Значну частину творчого доробку С. Данченка становлять вистави — події театрального життя, так би мовити, обов'язкові в культурному обігові народу. Чимало вистав спіткала інша доля. Лишившись у пам'яті затятих театралів, вони розтанули в потоці часу. Мали місце вистави, які не принесли режисерові очікуваних результатів. Натомість були вистави, які самою своєю присутністю на українській сцені підвищували її загальний тонус. Такими вони й увійшли до історії українського театру ХХ ст. Увійшли живими, бо десятиліттями не сходять зі сцени: інстинкт художника надивовижу збігається з мудрістю історії.

Пригадаймо ще раз деякі вистави з його львівського доробку: «Перший день свободи» Леопаolda Кручковського, «В дорозі» Віктора Розова, «Маклена Граса» Миколи Куліша, «Камінний господар» Лесі Українки, «Річард III» Вільяма Шекспіра, «Украдене щастя» Івана Франка.

І у всіх на пам'яті його київські вистави: «Украдене щастя» Івана Франка, «Дядя Ваня» Антона Чехова, «Візит старої дами» Фрідріха Дюрренматта, «Енеїда» за Іваном Котляревським, «Тев'є-Тевель» Григорія Горіна (за Шолом-Алейхемом), «Мерлін» Танкреда Дорста за участю Урсули Елер, «Король Лір» Вільяма Шекспіра, «Пігмаліон» Бернарда Шоу, «За двома зайцями» Михайла Старицького...

А тепер подумки транспонуємо ці сценічні роботи на історичний час, коли вони створювались.

1960—70—80—90-ті рр... «Відлига», «застій», «гниття», перебудова, розвал імперії, відродження української державності. Скільки суперечливих, доленосних для народу і людини подій. Який потужний тиск обставин на митця! Скільки жорстоких випробувань для людської моралі, пасток — для психології творця! Як, зрештою, колоритно розташовується преїскурант удаваного, і наскільки непоказною є театральна справжність! І ця оманлива привабливість сьогоденних театральних спокус, і сумнівність віддаленого, не завжди гарантованого успіху в мистецтві...

Про історичну місію С. Данченка в українському мистецтві скажу лаконічно: здатність оновлювати, не ламаючи. Тобто він стверджує нове як актуальний розвиток традиційних для національної культури.

Він готувався до постановки «Пер Гюнта».

— Ану перечитай мені, як воно точніше звучатиме: «собою бути» чи «самим собою бути», «тішитися з себе» чи «вдовольнятися собою»?

Я створював тоді, на його замовлення, переклад ібсенівського твору.

— І назвемо виставу так: «Злети і падіння Пер Гюнта».

— Геніально! «Собою бути — це себе зрєктися, це бути гідним задуму Творця».

І далі я сказав історичну фразу:

— Старого Гюнта, Гюнта рефлексуючого, зіграє Богдан Ступка, а молодого, діючого — Остап!

Сергій потиснув мені руку.

...Мені важко писати про Сергія Данченка в минулім часі. Тому, описуючи його творчість, думаю про нього в часі теперішнім.